

K nezdařeným založením klášterů v českých zemích ve středověku na příkladu tržeckého kláštera

DAVID PAPAJÍK

On failed attempts at founding monasteries in the medieval Czech lands using the Tržek monastery as an example

ABSTRACT: The text analyses the reasons behind the failed attempts at founding monasteries in the medieval Czech lands using the monastery in Tržek near Litomyšl as a model example. It briefly introduces the monastery founder, Albert of Šternberk, the Bishop of Litomyšl. The monastery in Tržek near Litomyšl, founded in 1378, was the oldest Carthusian monastery in the Czech lands not founded by a sovereign. (King John of Bohemia founded a Carthusian monastery in Újezd near Prague in Bohemia in 1342, and the Moravian Margrave John Henry of Luxembourg founded a Carthusian monastery in Královo Pole in Brno, Moravia in 1369). Despite the meticulous care Bishop Albert afforded to the new monastery, its sustained existence proved impossible. The text analyses the main reasons behind the failed attempt at founding the monastery in Tržek and compares it to the two other failed 13th and 14th century foundation attempts in the Czech lands (the Nížkov Monastery and the King's Throne Monastery near Vsetín).

Keywords: Tržek near Litomyšl, Carthusians, Albert of Šternberk, foundation, Dolany

Úvod

Kláštéry hrály v minulosti důležitou roli nejen jako centra duchovního života, ale i jako místa uchovávání paměti a rozvíjení kultury a uměleckých tradic. Jednalo se často o instituce, které nesly a rozvíjely odkaz svého zakladatele či zakladatelského rodu. Nejstarší kláštéry v českých zemích vznikly přičiněním panovníků, později následovali jejich příkladu biskupové a šlechtici. Po první vlně klášterů v českých zemích, které byly všechny benediktínské, následovaly později kláštéry cisterciácké, premonstrátské a dominikánské. Teprve ve 14. století jsou pak v českých zemích zakládány kláštéry augustiniánské (augustiniánů řeholníků) a kartuziánské. Založení a vybudování kláštera bylo organizačně, finančně a časově velmi náročné. Ne všechna založení se podařila. Připomeňme si jen například nezdařenou fundaci cisterciáckého kláštera Cella sancti Bernardi (Cela sv. Bernarda) v Nížkově Janem z Polné ve třicátých letech 13. století či obdobně nepovedenou fundaci cisterciáckého kláštera *Thronus regis* (Trůn králův) poblíž Vsetína králem Václavem III. v roce 1306.¹

¹ K založení kláštera v Nížkově CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 - 1420*. 3. svazek. *Kláštéry na hranicích a za hranicemi Čech*. Praha : Univerzita Karlova v Praze; Karolinum, 2009,

V následující studii se pokouším rozebrat a analyzovat případ nezdařené fundace kartuziánského kláštera v Tržku u Litomyšle, která byla dílem litomyšlského biskupa Alberta ze Šternberka. Snažím se zjistit příčiny neúspěchu vzniku kláštera. Zamýšlím se nad chybami zakladatele kláštera, které zapříčinily krach tohoto původně velmi ambiciózního projektu.

Osobnost zakladatele

Albert pocházel, jak je zřejmé z jeho přídomku, z bohatého šlechtického rodu pánů ze Šternberka. Šternberkové vlastnili rozsáhlé majetky jak v Čechách, tak i na Moravě. Na druhou stranu se jednalo o velmi rozvětvený rod, čímž se majetkové poměry jednotlivých členů rodu snižovaly. Albert patřil do hlavní rodové linie vlastní cí nejdůležitější rodové sídlo, hrad Šternberk na Moravě. Na rozdíl od otce Štěpána ze Šternberka se Albert nevěnoval světské kariéře, ale vstoupil do služeb církve. Jeho kariéra byla velmi strmá. V roce 1352 se stal děkanem olomoucké kapituly, v roce 1356 biskupem v meklenburském Zvěříně (Schwerin), v roce 1364 biskupem ve východočeské Litomyšli, v roce 1368 arcibiskupem v Magdeburku a v roce 1371 se vrátil zpět na biskupský stolec v Litomyšli. Kromě této církevní kariéry byl Albert předním dvořanem a diplomatem na dvoře císaře Karla IV. Lucemburského. Jeho diplomatické působení na císařském dvoře trvalo hlavně za jeho zvěřínského, prvního litomyšlského a magdeburského pobytu. Po roce 1371 se jeho služba na císařském dvoře již převážně omezovala na situaci, kdy císař pobýval v Praze (jinam s ním Albert až na výjimky necestoval).²

Zakladatelské činnosti se Albert věnoval v posledním období svého života. Dne 4. března 1371 založil Albert klášter augustiniánů kanovníků Panny Marie ve Šternberku (na Moravě).³ V březnu 1372 pak Albert položil základní kámen k výstavbě kláštera. Jednalo se o úspěšnou fundaci. Klášter měl být určen původně pro 15 kanovníků. V roce 1376 se Albert rozhodl, že upraví poměry ve šternberském klášteře Panny Marie. Biskup rozšířil počet kanovníků v klášteře z původních 15 na 20 (včetně probošta). Klášter se měl řídit zvyklostmi podle vzoru roudnického kláštera v Čechách.⁴ Listinou vydanou 20. února 1379 biskup upravil církevní poměry ve Šternberku. V dokumentu uvádí, že se rozhodl založit ve Šternberku v dolní části městečka nový klášter Očišťování slavné Panny. V dolním klášteře měl být ustanoven převor a 12 kanovníků. Zmíněný převor mohl být proboštem horního kláštera

s. 77 – 78. K založení kláštera *Thronus regis* na soutoku Ratibořky a Bečvy poblíž Vsetína MARÁZ, Karel. *Václav III. (1289 – 1306). Poslední Přemyslovec na české trůně*. České Budějovice : Veduta, 2007, s. 61 – 62.

² K osobnosti Alberta ze Šternberka SAKAŘ, Josef. Albert ze Šternberka. In 26. *výroční zpráva c. k. české vyšší školy reálné v Pardubicích*. Pardubice : C. k. česká vyšší škola reálná, 1902, s. 4 – 37; ŘEZANINA, Dušan. Karlův diplomat biskup Albert ze Šternberka. In *Duchovní pastýř*, 1980, roč. 29, s. 134 – 136, 150 – 152, 166 – 167; 1981, roč. 30, s. 7 – 8; ŘEZANINA, Dušan. Karlův diplomat biskup Albert ze Šternberka. In *Přehled 1/1980 – 4/1980. Informační občasník středočeského sdružení katolického duchovenstva Pacem In Teris*; FIALA, Jiří. *Albert ze Šternberka (†16. 1. 1380). Životopisný nástin*. Olomouc : Danal, 2001.

³ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM). X. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1878, č. 111, s. 129 – 130.

⁴ CDM XV. Ed. Berthold Bretholz. Brünn : Verlag des mährischen Landesauschusses, 1903, č. 167, s. 137 – 143.

kdykoliv odvolán. Probošt horního kláštera (*prepositus superioris monasterii*) měl povinnost řídit převora dolního kláštera (*prior inferioris monasterii*) a konvent stejně tak, jak řídil horní klášter. Kanovníci obou klášterů měli mít dohromady jednu pečeť, která měla být střežena pod zámek se třemi klíči (dva klíče měli mít kanovníci horního kláštera a jeden klíč kanovníci dolního kláštera). Biskup v listině uvádí, že si zvolil místo svého trvalého odpočinku v chóru kostela horního kláštera (kam byl opravdu po své smrti počátkem roku 1380 uložen). Biskup Albert tak vytvořil ve Šternberku zvláštní situaci dvou klášterů, které se měly řídit stejnými pravidly a měly mít stejné povinnosti. S tím ovšem, že dolní klášter neměl mít svého probošta, ale byl podřízen proboštovi kláštera horního.⁵

Ke šternberským klášterům zbývá ještě stručně doplnit, že Albertova vůle nebyla naplněna. Jeho nástupce ve správě šternberského panství, synovec Petr ze Šternberka, totiž dolní šternberský klášter v roce 1384 zrušil a ustanovil, že v horním, a do budoucna jediném, klášteře augustiniánů kanovníků ve Šternberku, bude sídlit 25 kanovníků.⁶ Klášter existoval až do josefínských reforem, kdy byl dekretem císaře Josefa II. 10. září 1784 zrušen. Klášterní kostel šternberských augustiniánů kanovníků byl poté přeměněn na kostel farní.

Ostatky biskupa Alberta se ve farním kostele ve Šternberku dochovaly do současnosti. V roce 2000 byly podrobeny antropologickému výzkumu, při kterém bylo mimo jiné zjištěno, že byl Albert na svou dobu (a ostatně i na dnešní dobu) mimořádně vysoké postavy, měřil 192 cm (s možnou odchylkou ve výpočtu výšky 4,5 cm).⁷

Založení kláštera v Tržku

Zatímco klášter augustiniánů kanovníků (či spíše dva kláštery nebo dvojklášter) založil Albert ze Šternberka na svých rodových statcích na Moravě, v případě kláštera v Tržku tomu bylo jinak. Musíme naši pozornost obrátit do oblasti východních Čech, kde Albert od roku 1371 podruhé zastával úřad litomyšlského biskupa. Rozhodl se, že ve své diecézi zřídí nový klášter. Je možné, že se nechal inspirovat svými předchůdci na litomyšlském biskupském stolci. Litomyšlský biskup Jan II. ze Středy totiž v diecézi, konkrétně v samotném biskupském sídelním městě Litomyšli, fundoval v roce 1356 klášter obutých augustiniánů (papežský souhlas se založením dán 5. února 1356). Biskup Jan II. výstavbu kláštera financoval ze svých soukromých

⁵ *Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu. 1. díl (1173 - 1380)*. Eds. Jan Bistřícký - František Spurný - Ludvík Václavek - Metoděj Zemek. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost; Okresní archiv Mikulov, Rajhrad, Hodonín a Znojmo, 1991, č. 129, s. 211 - 215. K působení Alberta ze Šternberka ve Šternberku včetně založení obou šternberských klášterů souhrnně PAPAŇK, David. Role biskupa (arcibiskupa) Alberta ze Šternberka při vývoji města Šternberka. In *Historica Olomucensia*, 2020, roč. 58, s. 13 - 34.

⁶ CDM XI. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1885, č. 334, s. 304 - 307.

⁷ DROZDOVÁ, Eva. *Antropologický rozbor kosterních pozůstatků objevených v kostele Zvěstování Panny Marie ve Šternberku*. Brno, 2000, (strojopis), s. 15 - 18; DROZDOVÁ, Eva. *Antropologický rozbor kosterních pozůstatků připisovaných biskupu Albertu II. ze Šternberka, jeho synovci Petrovi ze Šternberka a jeho ženě Anně Rebece rozené z Kravař*. In *Ve službách archeologie 2. Přírodovědné metody v archeologii a antropologii*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2001, s. 37 - 39, 41 - 43.

zdrojů. Biskupská kapitula ale nebyla z jeho stavebního počínu nadšená, a proto si na biskupa kvůli výstavbě kláštera v roce 1357 stěžovala papeži.⁸ Petr Jelito, který zastával funkci litomyšlského biskupa v mezidobí let 1368 – 1371 (mezi oběma Albertovými episkopáty), založil v rámci litomyšlské diecéze klášter augustiniánů kanovníků 8. srpna 1371 v biskupském městě Lanškrouně. Učinil tak se souhlasem biskupské kapituly a klášter nadal majetkem, který zakoupil za vlastní peníze.⁹

Zatímco Albertovi předchůdci na litomyšlském biskupském stolci se orientovali na kláštery augustiniánského zaměření (stejně jako Albert ze Šternberku), samotný Albert se rozhodl do litomyšlské diecéze přivést řád kartuziánů. Jedno se o druhý kartuziánský klášter v Čechách, první založil v roce 1342 v Újezdě u Prahy český král Jan Lucemburský. Na Moravě působil kartuziánský klášter v Brně v Králově Poli založený v roce 1369 moravským markrabětem Janem Jindřichem.¹⁰ Oba kartuziánské kláštery existující v českých zemích tak byly panovnickou fundací. Kartuziánský klášter založený Albertem v Tržku u Litomyšle byl první soukromou (nepanovnickou) fundací tohoto řádu v českých zemích.

Pro místo vybudování nového kláštera si biskup vybral návrší nad malou biskupskou vesnicí Tržek ležící 4 km severozápadně od biskupského sídelního města Litomyšle. Tržek sousedil s biskupskou lesní oborou. Vesnicí protékala (a dosud protéká) ve směru od Litomyšle říčka Loučná. Litomyšlskému biskupovi patřil v Tržku dvůr a v neznámé době si zde vybuďoval i opevněné sídlo, pravděpodobně tvrz.

Z listiny z roku 1347 o rozdělení majetků mezi litomyšlským biskupem a kapitulou víme, že v Tržku biskupovi patřil dvůr, křoviska, zahrady a mlýn se čtyřmi koly (*Item curiam seu Alodium In Terzk cum rubetis et Ortis. Item Molendium ibidem In Terzk cum quatuor Rotis*).¹¹ Někdy po roce 1347 si nechal biskup v Tržku vybudovat opevněné sídlo, které se připomíná poprvé v roce 1378. Nelze zjistit, který z biskupů tvrz vybuďoval, vzhledem k oblibě tohoto místa se mohlo jednat přímo o biskupa Alberta ze Šternberka. I když by se mohlo zdát, že tímto opevněným sídlem označuje Albert tržecký dvůr, v dokumentu z roku 1378 obě stavby jednoznačně odlišuje (*fortalicium et curiam In Tirzka*).¹² Znovu je biskupské opevněné sídlo

⁸ CDM IX. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1875, č. 7, s. 6. K tomu z literatury MACEK, Petr – ZAHRADNÍK, Pavel. Bývalý augustiniánský klášter v Litomyšli a jeho stavební proměny. In *Průzkumy památek*, 1995, roč. 2, č. 1, s. 3 – 4; BLÁHOVÁ, Marie.: Osobnost Jana ze Středy. In BRODSKÝ, Pavel – SPURNÁ, Kateřina – VACULÍNOVÁ, Marta (eds.). *Liber viaticus Jana ze Středy*. Praha : Academia, 2016, s. 54 – 55.

⁹ CDM X., s. 159 – 160, č. 129. K dějinám kláštera augustiniánů kanovníků v Lanškrouně KRAFL, Pavel. Klášter augustiniánů kanovníků v Lanškrouně 1371 – (1451?). In *Časopis Matice moravské*, 2000, roč. 119, č. 1, s. 177 – 216; KRAFL, Pavel – MUTLOVÁ, Petra – STEHLÍKOVÁ, Dana. *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně. Dějiny a diplomatář kláštera*. Praha : Historický ústav Akademie věd České republiky, 2010.

¹⁰ K dějinám kartuziánů v českých zemích NEUMANN, Augustin. Čeští kartuziáni dle generálních kapitul řádových. In *Hlídky*, 1936, roč. 53, č. 1, s. 12 – 15; č. 2, 61 – 63; č. 3, 110 – 114; č. 4, 157 – 162; č. 5, 205 – 209; č. 6, 251 – 255; č. 7, 292 – 297. K dějinám pražské kartouzy JAKUBIČKA, Miloslav. Klášter Zahrada sv. Máří řádu kartuziánského na Újezdě v Praze. In *Časopis Musea království českého*, 1911, roč. 85, č. 3, s. 317 – 328.

¹¹ CDM VII. Eds. P. Ritter v. Chlumecky – Joseph Chytil. Brünn : In Commission bei Nitsch & Grosse, 1858, s. 539 – 543, č. 735.

¹² CDM XI., s. 122 – 123, č. 133.

v Tržku v pramenech připomínáno v roce 1381 (*prope fortalicium nostrum dictum Trzka*).¹³ Tvrz v Tržku je v pramenech opět uváděna v rámci dělení biskupského a kapitulního majetku v roce 1398 (*Item Trzek municio cum curia de quatuor araturis, cum molendino piscinis pratis silvis ad eam pertinentibus*).¹⁴ Ještě v roce 1406 je v pramenech připomínáno v Tržku opevněné sídlo (*circa Terzek castellum*).¹⁵

Tvrz musela stávat poblíž dvora, do současnosti se nezachovala, její přesnější poloha není známa. Patrně byl v té době Tržek významnějším sídlem, než se jeví v současnosti. Pokud se v lokalitě nacházela tvrz, dvůr a ještě klášter, nemohlo se jednat o zcela drobné osídlení.

Právě na své tvrzi (opevněném sídle) v Tržku (*Actum et datum In dicto fortalico nostro Tirzka*) vydal biskup Albert 24. prosince 1378 zakládací listinu kartuziánského kláštera v Tržku.¹⁶ V. Večeře připomíná, že termín založení kláštera nebyl vybrán náhodně, protože na Štědrý den vrcholí období Adventu, které je silně spjato s mariánskou zbožností, která byla Albertovi blízká.¹⁷ Dodejme navíc, že se jednalo o velmi truchlivou dobu, protože část přítomných se právě vrátila z Prahy z pohřbu císaře a krále Karla IV., který skončil před devíti dny. Albert musel být plný emocí z odchodu velkého císaře z pozemského světa. Doplňme, že 30. prosince 1378 pak kazatel Jindřich z Vildštejna pronesl v hlavním biskupském chrámu Panny Marie v Litomyšli kázání k počtě Karla IV. Biskup nový klášter nazval v souladu s jeho propagací mariánského kultu *Rubus beate Marie* (Hájek /Keř/ Panny Marie). Jako svědci biskupova zakladatelského aktu jsou doloženi naratenský biskup Jan, boleslavský arcijáhen Václav, olomoučtí kanovníci Jaroslav, Vojtěch a Archleb de Turri, hofmistr biskupova dvora Markvart z Dobromilic a Vítek z Kralic.¹⁸

Biskup Albert v zakládací listině tržeckého kláštera uvádí, že ho založil ke spáse své duše a duší svých rodičů a přátel. Podle všeho se v dané době zesílily Albertovy obavy z posledního soudu. Když v roce 1371 Albert zakládal augustiniánský klášter ve Šternberku, v dokumentu nechal zapsat, že tak činí ke spáse své duše,

¹³ CDM XI., s. 190 – 191, č. 211.

¹⁴ CDM XII. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1890, č. 483, s. 423 – 432. Naopak v Albertově listině vydané 7. dubna 1379 se uvádí v Tržku pouze dvůr (CDM XI., č. 147, s. 134 – 136).

¹⁵ CDM XIII. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1897, č. 402, s. 437 – 440.

¹⁶ CDM XI., č. 133, s. 122 – 123. Samotná zakládací listina byla biskupem vydána ve dvou exemplářích. K dějinám tržeckého kláštera z literatury NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle a okolí. Díl I. (do roku 1421)*. Litomyšl : Nákl. osady a okresu Litomyšlského, 1903, s. 161 – 163, 186 – 188; KURKA, Josef. *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská (místopis církevní do r. 1421)*. Praha : Nákladem vlastním, 1914, s. 615 – 618; JAKUBIČKA, Klášter Zahrada sv. Máří, s. 315 – 317; NEUMANN, Augustin. Z dějin tržecké kartuzie. In *Od Trstenické stezky, 1937 – 1938*, roč. 17, s. 137 – 138; BRADÁČ, Josef. *Štěpán Šiám Dolanský. Život protihusovského polemika*. Litoměřice : b. v., 1963 (nepublikovaná doktorská práce uložená v Archivu UK v Praze), s. 23 – 39, 146 – 150; ŘEZANINA, Karlův diplomat, s. III T – III W; WITKOWSKI, Rafał. Fundacja kartuzji Domus Rubi i jej translacja do Dolan pod Olomuńcem. In *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové*. Brno : Maticе moravská, 2006, s. 417 – 428; HOGG, James. The Charterhouse of Leitomischl/Litomyšl. In *Analecta Carthusiana*, 2006, č. 238, s. 66 – 73; VEČEŘE, Vojtěch. *Litomyšl Alberta ze Šternberka*. Praha : b. v., 2014 (nepublikovaná bakalářská práce obhájená na FF UK v Praze), s. 112 – 118.

¹⁷ VEČEŘE, Litomyšl, s. 113.

¹⁸ CDM XI., s. 122 – 123, č. 133.

duší svých rodičů, bratrů a sester a všech přátel a věřících.¹⁹ Biskup v zakládací listině kartuziánského kláštera připomíná své sklony k hříšnému jednání. Zda se jednalo o skutečné přiznání viny za některé své skutky či pouze obecnou formulaci, nelze jednoznačně stanovit.

Založení kláštera muselo předcházet období příprav. Kdy s nimi biskup začal, není jasné. Starší literatura uvažovala, ovšem bez pramenných podkladů, že se tak mohlo stát již v roce 1376.²⁰ Nelze to vyloučit, ale oporu v pramenech tento údaj nemá. Albert v neznámé době oslovil generální kapitulu kartuziánského řádu se svým úmyslem založit v Tržku nový klášter. Generální kapitula následně pověřila převory pražské a brněnské kartouzy, aby jako řádoví komisaři prozkoumali vhodnost místa pro stavbu nového kláštera a navrhli podmínky jeho hmotného zabezpečení. Po jejich kladném stanovisku se pokračovalo dále s přípravami. Generální kapitula jmenovala převorem tržecké kartouzy mnicha z kartuziánského kláštera sv. Michala v Mohuči Jana Leupacha, který v té době pobýval v pražské kartouze. Spolu s ním se do Tržky přesunuli z pražského kartuziánského kláštera dva mniši a dva laičtí bratři. Podle zakládací listiny měl klášter obývat převor, 12 mnichů a laičtí bratři. Biskup se zavázal, že nechá vybudovat všechny klášterní budovy (kostel, kapli, cely a další místnosti) a zajistí mnichům obživu, oděv, knihy a vybavení kostela.²¹ Albert musel se stavbou kláštera začít dříve než v prosinci 1378, protože na jaře v roce 1379 byl již vybudován z velké části kostel, sakristie a tři cely (obydlí mnichů). Albert listinou vydanou v Praze 7. dubna 1379 daroval kartouze 100 kop grošů ročního platu, čtyři popluzí, křoviny, lesy a práva a svobody k těmto majetkům ze svého vlastního zboží (nejsou konkrétně vyjmenovány statky, ze kterých roční důchod bude klášteru plynout). Přítomným mnichům biskup zajistil bohoslužebné knihy, šatstvo, výživu a dostatečné příjmy z důchodů. Biskup se zavázal, že na vlastní náklady klášter dobuduje až do konečného počtu 15 kamenných kvalitně zastřešených cel. Kromě toho slíbil, že nechá dostavět rozestavěný kostel a sakristii a také kapli, refektář, klenutý sklep, studny, kuchyň a další místnosti včetně místností pro laické bratry, klášterní hosty a služebníky. Kolem kláštera slíbil nechat vybudovat kamennou ohradní zeď, která ohraničí celý klášterní areál. Výstavbu kláštera se zavázal provést bez zbytečného odkladu co nejrychleji.²²

¹⁹ CDM X., s. 129 - 130, č. 111. K tomu z literatury BRADÁČ, Štěpán Šrám, s. 23; VEČEŘE, Litomyšl, s. 113.

²⁰ ŘEZANINA, Karlův diplomat, s. III T; VEČEŘE, Litomyšl, s. 114.

²¹ CDM XI., s. 122 - 123, č. 133.

²² CDM XI., č. 147, s. 134 - 136. Není známo zasvěcení klášterního kostela, údaje, které k této věci uvádějí NEJEDLÝ, Dějiny města Litomyšle, s. 275 a KURKA, Archidiakonáty, s. 616, nejsou správné. K tomu více VEČEŘE, Litomyšl, s. 114, který předpokládá mariánské zasvěcení klášterního kostela. Tentýž autor řeší otázku, proč bylo v klášteře 15 cel, když samotných mnichů i s převorem bylo jen 13. Podle něho mohly být zbylé cely určeny pro hosty z řad kartuziánského řádu, případně možná mohla být jedna cela zamýšlena pro samotného biskupa Alberta. Mezi bohoslužebnými knihami darovanými Albertem klášteru mohla být jeho cestovní modlitební kniha Liber viaticus, která se do dnešních dní nedochovala, ale v roce 1380 je doložena v majetku tržeckého kláštera (TARDA, Ferdinand (ed.). *Soudní akta konzistoře pražské. Část II. (1380 - 1387)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1893, č. 491, s. 75). Albert tržeckému klášteru daroval či odkázal také svou bibli, která se dochovala do současnosti. Plyne tak z toho, že je vlastnický doložena jako majetek dolanského kláštera. Jediná možná cesta byla, že si bibli dovezli tržecí kartuziáni při svém přesunu z Tržku do

Kláster byl Albertem založen bez souhlasu litomyšlské kapituly, se kterou měl trvale napjaté vztahy. Proto byl klášter vybudován na biskupských pozemcích, aby mu kapitula v jeho záměru nemohla překážet.²³

Kombinací údajů dvou Albertových listin z let 1378 a 1379 můžeme alespoň zhruba určit, kde se klášter v Tržku nacházel (dnes po něm nezůstaly žádné jasně viditelné nadzemní stopy). Klášter byl vystavěn na okraji biskupské lovecké obory (dnes Nedošínský háj), která se nacházela mezi vesnicemi Tržek a Nedošín. Část klášterních prostor zasahovala do zmíněné obory, část byla mimo tento prostor. Území přidělené klášteru bylo vymezeno ohradami v biskupské oboře, veřejnou cestou, příkopy dvora a břehem řeky Loučné, který se rozprostíral směrem od mlýna. Zhruba tak lze rozumět oběma dochovaným vymezením prostoru kláštera v listinách z let 1378 a 1379, které se ovšem místy poněkud liší (1378 – *In spacio, quod a septis In orto ferarum ex transverso positus usque retro ad stratam publicam et a stata usque ripam fluvii a molendino decurrentis protenditur*; 1379 – *de orto nostro ferarum prope civitatem nostram Luthomislensem pro area dicte fundacionis tantum assignavimus quantum apparet a fine dicti orti usque ad septa, que per eundem ortum a fine fossatorum curie nostre In Tirzka protenduntur ex transverso*).²⁴ Při určitém zjednodušení se dá konstatovat, že byl klášter vybudován na mírném kopci nad mlýnem, jehož plochu dnes upomíná pomístní název Kartouzy či V kartouzích. Kdyby se dnešní návštěvníci Tržku vydali od současné tržecké kaple Panny Marie po cestě nahoru směrem ke kapli sv. Antonína v Nedošínské oboře, prostor kláštera spatří po obou stranách cesty (výrazněji po pravé straně) na táhlém návrší.²⁵

Při výkopových pracích v roce 1835 byla v tomto prostoru objevena široká a kvalitně vyzděná studna, části oken, zbytky portálu a tašek. Předpokládá se, že se jednalo o pozůstatky kartuziánského kláštera. Několik málo fragmentů kamenických článků z kláštera je dnes uloženo v lapidáriu litomyšlského muzea. Podle ústního sdělení tržeckých obyvatel měli lidé z Tržku drobné kamenné zbytky z kláštera u sebe doma.²⁶

Někdy před 27. březnem 1379 osobně navštívil Litomyšl a zdejší augustiniánský klášter kardinál Pileus. Lze důvodně předpokládat, že se kardinál v Litomyšli sešel i s biskupem Albertem, který ho na svém sídle hostil. Nelze vyloučit, že kardinál v doprovodu biskupa navštívil i rozestavěný tržecký klášter.²⁷ Albert měl v té době velice nabitý program. Z Prahy, kde je doložen jeho pobyt 7. dubna 1379, se přesunul

Dolan. Viz GAUDEK, Tomáš. *Iluminované rukopisy Alberta ze Šternberka a jejich okruh*. Praha: b. v., 2007 (nepublikovaná diplomová práce obhájená na FF UK v Praze), s. 42.

²³ NEJEDLÝ, Dějiny města Litomyšle, s. 162 – 163; NEUMANN, Z dějin tržecké kartuzie, s. 137. Údaj o tom, že byl klášter vybudován bez svolení litomyšlské kapituly, nalezneme v listině litomyšlského biskupa Jana III. z 8. ledna 1381 (CDM XI., č. 211, s. 190 – 191).

²⁴ Rok 1378 – CDM XI., č. 133, s. 122 – 123; rok 1379 – CDM XI., č. 147, s. 134 – 136.

²⁵ NEJEDLÝ, Dějiny města Litomyšle, s. 161; BRADÁČ, Štěpán Šrám, s. 23 – 24; VRÁNA, Jakub. *Kartuziánský klášter v Dolanech u Olomouce*. Olomouc : Archeologické centrum Olomouc, 2007, s. 15.

²⁶ RICHTROVÁ, Eva. *Albert ze Šternberka jako donátor*. Brno : b. v., 2005 (nepublikovaná magisterská diplomová práce obhájená na FF MU v Brně), s. 7. Informaci o výkopech v roce 1835 přináší JELINEK, Frantisek. *Hystorie města Litomyssle. Díl 1*. Litomyšl : b. v., 1838, s. 187 – 188.

²⁷ CDM XI., č. 145, s. 133. K tomu z literatury VEČEŘE, Litomyšl, s. 108.

do Šternberka, kde 8. května 1379 dojednával koupi majetku pro trzecký klášter.²⁸ Odtud se vydal do Litomyšle, kde 12. května 1379 potvrdil břevnovskému klášteru podací právo k chrudimskému kostelu.²⁹

Majetky pro zakládaný klášter začal Albert kupovat ještě dříve, než založil samotný klášter. I když měl biskup vše dobře promyšleno, zde udělal chybu, která měla pro trzecký klášter fatální důsledky. Biskup zakoupil 22. srpna 1378 od Púty z Vildenberka a z Loštic jeho vesnice Dolany a Tověř za 774 hřiven grošů a 8. května 1379 od Beneše a Pročka z Vildenberka a z Bouzova vesnice Moravičany a Palonín za 886 hřiven grošů bez pěti grošů.³⁰ V prvním případě se jednalo o vesnice ležící na Moravě mezi městy Olomouc a Šternberk (83 km vzdušnou čarou od Tržku), ve druhém případě opět o vsi na Moravě, tentokrát nacházející se jižně od města Mohelnice (53 km vzdušnou čarou od Tržku). Nejednalo se o úplně malé nadání, ale mělo jeden velký nedostatek, majetky ležely velmi daleko od samotného trzeckého kláštera. Lze předpokládat, že byl biskup v časové tísní a plně si neuvědomoval problematičnost klášterních majetků ležících daleko od samotného kláštera. Listinou vydanou v Praze 28. září 1379 pak biskup všechny čtyři vesnice věnoval trzeckému klášteru.³¹ Albert musel být minimálně v letech 1378 – 1380 velmi nemocný a očekávající každou chvíli smrt. Jak jinak si vysvětlit skutečnost, že veškeré transakce týkající se získání a předání majetků trzeckému klášteru nedělal sám, ale spolu s proboštem kaple Všech svatých na Pražském hradě Petrem z Rožmberka a týnským proboštem Sezemou z Ústí. Formálně tak byli kupující vesnic vždy všichni tři, ale fakticky vesnice platil jen Albert, který se patrně obával, že zemře dřív, než dojde k provedení transakcí, a proto se takto jistil. V dokumentu Albertem vydaném 28. září 1379 biskup ustanovil Petra z Rožmberka a Sezemu z Ústí vykonavateli jeho poslední vůle v této věci a v případě jeho předčasné smrti je pověřil zapsáním zmíněných čtyř vesnic do zemských desk ve prospěch kláštera. Dne 30. září 1379 se zavázali oba duchovní, Petr z Rožmberka a Sezema z Ústí, že v případě Albertovy smrti vyplní jeho poslední vůli a zajistí zapsání vesnic Moravičany a Palonín do zemských desk ve prospěch trzeckého kláštera (zapsání Dolan o Tověře do zemských desk se podařilo realizovat ještě biskupovi Albertovi).³² Znovu Albert písemně potvrdil darování vesnic trzeckému klášteru listinou vydanou v Praze 1. listopadu 1379.³³ I když byly zmíněné vesnice opravdu klášteru věnovány, k formálnímu dokončení celého aktu (zápisu všech vesnic do zemských desk) ni-

²⁸ CDM XI., č. 147, s. 134 – 136; č. 151, s. 138 – 140; č. 152, s. 140 – 141.

²⁹ *Monumenta historica Boemiae*. Tomus VI. Ed. Gelasius Dobner. Pragae : Literis Joannis Josephi Clauser, Regii Typographi, 1785, č. 113, s. 93 – 97. Jedním ze svědků Albertovy listiny byl i rektor trzeckého kláštera Jan z Leupachu (*Johanne Rectore domus Carthusiensis Rubi Beate Marie*). K tomu z literatury NEJEDLÝ, Dějiny města Litomyšle, s. 168

³⁰ CDM XI., č. 123, s. 112 – 113; č. 151, s. 138 – 140. K tomu ještě CDM XI., č. 152, s. 140 – 141.

³¹ CDM XI., č. 163, s. 148 – 149.

³² V roce 1379 vložil do olomouckých zemských desk Beneš z Bouzova biskupu Albertovi, Petrovi z Rožmberka a Sezemovi z Ústí vsi Dolany a Tověř, patrně tak učinil proto, že skutečný prodejce Půta z Vildenberka a z Loštic byl již po smrti a on se stal jeho dědicem. Viz *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren. Text der Olmützer Cuda* (1348 – 1466) (dále jen ZDO). Eds. Peter Ritter von Chlumecky, Joseph Chytil, Carl Demuth, A. R. von Wolfskron. Brünn : b. v., 1856, III., č. 488, s. 117.

³³ CDM XI., č. 168, s. 154.

kdy v biskupem předpokládané podobě nedošlo. Bylo to způsobeno biskupovou smrtí.³⁴

Naposledy jako živý je Albert připomínán před polovinou ledna 1380. Albert ze Šternberka jménem tří rozhodců vyhlásil 12. ledna 1380 v kartuziánském klášteře v Tržku u Litomyšle (*Datum et actum In Chartuzia prope civitatem Luthomislensem*) klatbu nad moravským markrabětem Joštem a olomouckou městskou radou a interdikt nad Moravou. Jako svědci na jeho listině vystupují naratenský biskup Jan, magdeburský vicekancléř Mikuláš z Jičína, olomoucký kanovník Vojtěch z Otaslavic, boleslavský arcijáhen Václav, minoritský kvadrián Vavřinec z olomouckého předměstí, Jindřich z Harawic (?) a mnoho dalších hodnověrných svědků (jménem ovšem neuvedených).³⁵

Jedná se o poslední doložený čin Albertova života, neboť dva dny po vydání klatby Albert zemřel. Je pravděpodobné, že se nemocný Albert uchýlil v posledních dnech svého života do zamilovaného kláštera v Tržku, kde očekával konec svého pozemského bytí. I když nemáme žádný dokument, který by potvrdzoval, že Albert zemřel 14. ledna 1380 právě v Tržku, jeví se to jako nejpravděpodobnější. Samozřejmě nelze vyloučit, že se po vydání klatby ještě vydal do svého sídelního města Litomyšle a tam zemřel, ale reálnější je, že zůstal až do svých posledních chvil v klášteře. Velmi pravděpodobně zemřel Albert ve věku 49 let (narodil se asi v roce 1331).³⁶

Osudy kláštera v Tržku po roce 1380

Proč píšeme o neúspěšné fundaci tržeckého kláštera, když byl klášter úspěšně založen a z velké části vybudován? Na tuto otázku odpoví následující řádky. Zdá se, že byl klášter do konce roku 1380 již zhruba dostavěný a plně osazený 12 mnichy a převorem, protože si kartuziáni v následujícím období nikdy nestěžovali na nedostavění objektu kláštera, ale pouze na nízké materiální zabezpečení.³⁷ Po smrti biskupa Alberta představitelé řádu začali zvažovat, zda dále rozvíjet svou činnost v Tržku. Měli k dispozici negativní posudek vizitátora Ortolfa, který kritizoval nedostatečné finanční zabezpečení kartuzie.³⁸ Slib nového litomyšlského biskupa Jana III. o podpoře kláštera a drobné majetkové nadání z 8. ledna 1381 ale zrušení

³⁴ CDM XI., č. 164, s. 150. Po Albertově smrti moravský markrabě Jošt vydal 3. června 1380 listinu, ve které slíbil, že zajistí zapsání vesnic Dolany, Tověř, Moravičany a Palonín do zemských desk ve prospěch tržeckého kartuziánského kláštera (CDM XI., č. 195, s. 176). Stalo se tak ovšem až v roce 1389 a příjemcem byl jiný subjekt (ZDO VI., č. 2, s. 175).

³⁵ CDM XI., č. 172, s. 156 - 158. Pražský arcibiskup Jan z Jenštejna 20. února 1380 zprostředkoval porovnání mezi moravským markrabětem Joštem a olomouckou kapitulou, načež kardinál Pieus téhož dne sňal z markraběte Jošta církevní klatbu (CDM XI., č. 175, s. 160; č. 176, s. 160 - 162). Olomoucká kapitula se vrátila do Olomouce až 19. října 1380 (NEJEDLÝ, Dějiny města Litomyšle, s. 168; ŘEZANINA, Karlův diplomat, s. IV E).

³⁶ Přesné datum Albertova úmrtí máme doloženo ze dvou zdrojů. Dne 14. ledna bylo každoročně slaveno v katedrále sv. Víta v Praze za Alberta anniversarium (ŘEZANINA, Karlův diplomat, s. IV F; VEČEŘE, Litomyšl, s. 73). Podle análů šternberského kláštera z 18. století zemřel litomyšlský biskup Albert ze Šternberka 14. ledna 1380 (*obijt 14ta Januarij Anno 1380*). Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond Augustiniáni Šternberk, Knihy a rukopisy, inv. č. 10, *Annales et commentaria canoniae Sternbergensis*, fol. 20r.

³⁷ K tomu více BRADÁČ, Štěpán Šrám, s. 28, 30.

³⁸ JAKUBIČKA, Klášter Zahrada sv. Máří, s. 315 - 316.

kláštera oddálilo. Biskup Jan III. založení kláštera 8. ledna 1381 potvrdil a zajistil s tímto aktem svého předchůdce dodatečný souhlas litomyšlské kapituly. Zároveň biskup v uvedeném dokumentu potvrdil klášteru vlastnictví pozemku, na kterém stál, dal mu do užívání dřevo z blízkého lesa (biskupské obory) a přenesl patronátní právo kostela v Moravičanech na převora trzeckého kláštera.³⁹ Pozici kláštera to přesto dlouhodoběji neposílilo.

Litomyšlský biskup sliboval rozšířit majetkové nadání kláštera v Tržku, slova ale nedoprovázel činy. Postupem doby užívala v řadách představitelů kartuziánů myšlenka Tržek opustit.⁴⁰ V roce 1386 byli z Tržku pro hmotný nedostatek přeloženi dva kartuziáni, Stanislav do kartuzie v Gamingu (Jemnice) a Petr, který měl odejít tam, kam ho pošle převor pražské kartuzie.⁴¹

V roce 1387 byl pověřen řádovou generální kapitulou převor pražské kartouzy, aby našel vhodné místo, kam by mohl být přestěhován trzecký klášter.⁴² Takové místo bylo nalezeno na Moravě poblíž klášterních statků na návrší nedaleko vesnice Dolany (mezi Olomoucí a Šternberkem). Dne 22. května 1388 vydala olomoucká kapitula prohlášení, ve kterém vyjádřila souhlas s výstavbou nové kartouzy poblíž vesnice Dolany (*prope villam Dolan*). V dokumentu je uvedeno, že zmíněné kladné stanovisko bylo kapitulou dáno ještě za života olomouckého biskupa Petra III. Jelita (zemřel 13. dubna 1387), jenž s ním také vyjádřil souhlas.⁴³ Během roku 1388 odešla část kartuziánů z Tržku do Dolan.⁴⁴ Někdy před 21. září 1388 zakoupil dolanský převor Štěpán (*domino Stephano, priore vallis Josaphat prope Olomucz*) v Dolanech pro klášter rychtu za 28 hřiven grošů.⁴⁵ Dokumentem vydaným ve Florencii 15. června 1389 dala generální kapitula kartuziánského řádu souhlas s přenesením trzeckého kláštera do Dolan (*translationem domus Rubi ad domum Vallis Josaphat*).⁴⁶ V roce 1389 vložil synovec biskupa Alberta Petr ze Šternberka vesnice Dolany, Tověř, Moravičany a Palonín do moravských zemských desk, ovšem ne kartuziánskému klášteru Hájek Panny Marie v Tržku u Litomyšle, ale kartuziánskému klášteru Údolí Josafat v Dolanech u Olomouce.⁴⁷ Základní kámen ke stavbě

³⁹ CDM XI., č. 211, s. 190 – 191.

⁴⁰ JAKUBIČKA, Klášter Zahrada sv. Máří, s. 316.

⁴¹ NEUMANN, Z dějin trzecké kartuzie, s. 137; WITKOWSKI, Fundacja kartuzji, s. 425 – 426.

⁴² KURKA, Archidiakonáty, s. 617; NEUMANN, Z dějin trzecké kartuzie, s. 137; HOGG, The Charterhouse of Leitomischl, s. 66 – 67.

⁴³ CDM XI., č. 480, s. 423.

⁴⁴ KURKA, Archidiakonáty, s. 617. Další, asi menší část trzeckých kartuziánů odešla do kartuziánského kláštera v Mohuči, odkud pocházel první trzecký převor Jan z Leupachu. Víme minimálně o dvou kartuziánech, kteří se z Tržku přesunuli do Mohuče. Dokazuje to přípis na jednom dochovaném rukopisu, který později patřil kartuziánskému klášteru v Mohuči. Trzecké proveniencie jsou dva rukopisy příslušející později mohučským kartuziánům. K tomu více PETR, Stanislav. Rukopis kartuziánského kláštera v Tržku ve vatikánské knihovně Palatina a nové poznatky k osobě zakladatele trzecké kartouzy Alberta ze Šternberka. In *Studie o rukopisech*, 2011, roč. 41, s. 25 – 26.

⁴⁵ Dne 21. září 1388 Jindřich Žádlovec z Žádlovců jako prodávající rychty v Dolanech potvrdil, že mu převor dolanského kláštera Štěpán zaplatil část splátky za rychtu, 13 hřiven grošů (CDM XI., č. 508, s. 434 – 435). Dne 23. dubna 1389 Jindřich Žádlovec vydal potvrzení o zaplacení zbylé sumy (CDM XI., č. 550, s. 466).

⁴⁶ CDM XI., č. 553, s. 467 – 468.

⁴⁷ ZDO VI., č. 2, s. 175.

dolanského klášterního kostela položil v roce 1390 moravský markrabě Jošt.⁴⁸ Jelikož nebyl dolanský klášter dostavěn, část kartuziánů v Tržku ještě zůstávala. Víme o tom, že byl v roce 1390 jmenován nový rektor trzecké kartouzy Vavřinec (z toho, že nebyl jmenován Vavřinec převorem, ale pouze rektorem, plyne, že generální kapitula považovala stav trzeckého kláštera za provizorní). V téže době litomyšlský biskup Jan IV. Železný sliboval generální kapitule kartuziánského řádu, že trzeckou kartouzu majetkově zabezpečí a prosil ji, aby kartouzu nerušila. V roce 1392 se generální kapitula řádu usnesla, že ponechá kartuziány v Tržku ještě další dva roky, aby dala biskupovi čas na splnění jeho slibů. Jelikož ani tentokrát biskup Jan IV. Železný své sliby nesplnil, rozhodla v roce 1394 generální kapitula, že trzecký klášter bude zrušen a jeho poslední členové se mají přesunout do Dolan.⁴⁹ Definitivní tečku za transferem kartouzy z Tržku do Dolan dal papež Bonifác IX., který listinou vydanou 2. října 1397 v Římě přesun potvrdil.⁵⁰

Příčiny neúspěchu fundace trzeckého kláštera

V bodech sumarizují základní příčiny neúspěchu fundace trzeckého kláštera:

1. Brzká smrt zakladatele kláštera biskupa Alberta ze Šternberka necelých 13 měsíců po jeho založení. Pokud by biskup tak brzy nezemřel, lze předpokládat, že by klášteru zajistil takovou pozici, aby mohl existovat minimálně do husitských válek.
2. Klášter pravděpodobně nedostával pravidelně roční plat 100 kop grošů, který mu biskup v dubnu 1379 slíbil. Nevíme totiž o žádných majetcích, ze kterých by tento plat plynul. V pozdější době se žádný takový majetek ve vztahu k trzeckému či dolanskému klášteru nepřipomíná.

⁴⁸ BRADÁČ, Štěpán Šrám, s. 149; HIKL, Rudolf. *Štěpán z Dolan*. Olomouc : Vlastivědný ústav v Olomouci, 1966, s. 4.

⁴⁹ NEJEDLÝ, Dějiny města Litomyšle, s. 187; KURKA, Archidiakonáty, s. 617; NEUMANN, Z dějin trzecké kartuzie, s. 138; BRADÁČ, Štěpán Šrám, s. 36 - 38; ŘEZANINA, Karlův diplomat, s. III W; WITKOWSKI, Fundacja kartuzji, s. 423 - 424; VEČEŘE, Litomyšl, s. 117.

⁵⁰ CDM XII., č. 424, s. 383 - 384. Znovu v roce 1406 potvrdil přenesení kláštera z Tržku do Dolan moravský markrabě Jošt, který zároveň dolanskému klášteru daroval některé další statky (CDM XIII., č. 402, s. 437 - 440). Část převážně starší literatury tvrdila, že několik málo mnichů žilo v trzeckém klášteře až do roku 1421, kdy je odtud vyhnali husité (NEJEDLÝ, Dějiny města Litomyšle, s. 188; KURKA, Archidiakonáty, s. 617 - 618; PETR, Kartuziánský klášter, s. 15). Novější literatura tyto závěry odmítá (BRADÁČ, Štěpán Šrám, s. 38 - 39; ŘEZANINA, Karlův diplomat, s. III W; VEČEŘE, Litomyšl, s. 118, podobě ovšem již i JAKUBÍČKA, Klášter Zahrada sv. Máří, s. 317). Zápisy generální kapituly kartuziánů nemají o existenci trzeckého kláštera po roce 1394 jedinou zprávu. Přitom před rokem 1394 je v řádových záznamech zpráv o Tržku poměrně hodně. Z toho plyne, že klášter v Tržku opravdu v roce 1394 zanikl. Zbývá ještě doplnit, že ani dolanský klášter neměl dlouhého trvání. V roce 1425 klášter obsadili husité, kteří odtud ohrožovali město Olomouc. Olomouctí měšťané proto dolanský klášter od husitů vykoupili a nechali ho ještě v roce 1425 zbořit, aby se nestal znovu útočištěm husitů. Dolanští kartuziáni se usadili ve městě Olomouci, kde jejich klášter existoval až do roku 1782, kdy byl císařem Josefem II. zrušen. K dějinám dolanského kláštera bohužel chybí podrobnější souhrnná práce. Z literatury o dolanském klášteru alespoň uvedme HIKL, Štěpán z Dolan; BRADÁČ, Štěpán Šrám; BRADÁČ, Josef. Poslední kartuziánský devotista Štěpán z Dolan. In *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1968, č. 139, s. 1 - 8; VRÁNA, Kartuziánský klášter; KOHOUT, Štěpán. Štěpán z Dolan. In *Studia theologica*, 2015, roč. 17, č. 4, s. 59 - 74.

3. Nižší majetkové nadání kláštera. Roční výnos ze čtyř vesnic byl pro zajištění chodu kláštera málo. J. Bradáč se domnívá, že na výživu mnichů v Tržku chyběl roční plat z majetků v hodnotě 700 hřiven grošů. V roce 1398 totiž povolil moravský markrabě Jošt dolanským kartuziánům zakoupit pozemkový majetek do výše 700 hřiven grošů.⁵¹ Albert ze Šternberka daroval Tržku majetek v hodnotě 1 660 hřiven grošů (částka je součtem kupní ceny za Dolany, Tověř, Moravičany, Palonín). Pokud k této sumě přidáme zmíněných 700 hřiven grošů, dostáváme se k celkovému majetku ve výši 2 360 hřiven grošů. Na základě předpokladu, že prodejní částka pozemkového majetku se zhruba rovnala desetiletému ročnímu výnosu z daného statku, znamenalo by to, že klášter potřeboval na užití kromě vlastní práce navíc ročně 236 hřiven grošů.
4. Velká vzdálenost kláštera od darovaných vesnic. Správa majetků ležících daleko od kláštera (53 a 83 km) byla pro mnichy velkou komplikací. Podle řádových statut měly kartuzie ležet uprostřed vlastních majetků a mimo hranice kláštera jim neměly patřit žádné pozemky či platy (mniši si měli opatřovat obživu vlastním hospodařením). V okolí kartuzie v Tržku neměli mniši žádné větší pozemky, které by mohli obdělávat.
5. Nízká až minimální podpora kláštera ze strany dalších litomyšlských biskupů. I když biskupové slibovali tržeckým kartuziánům podporu, nikdy nepřijali fundaci tržeckého kláštera za svou a klášteru, pokud víme, nijak výrazně nepomohli.
6. Žádná podpora kláštera v Tržku ze strany dědiců Alberta ze Šternberka. Nemáme doklady o tom, že by tržecký klášter podpořil dědic Alberta ze Šternberka, jeho synovec Petr ze Šternberka. Ze strany Šternberků nebyl důvod podporovat klášter, který ležel u Litomyšle mimo jejich sféru zájmu, daleko od šternberských rodových panství.

Jak jsme si ukázali v případě šternberského kláštera či dvojkláštera augustiniánů kanovníků, Albert se o „své“ kláštery staral. Vydával pro ně podrobné instrukce a majetkově je zveleboval. Nelze předpokládat, že by se v případě tržeckého kláštera choval jinak. Nakonec i během doby po založení tržeckého kláštera projevoval o klášter a jeho hmotné zabezpečení velký zájem (vydal v krátké době větší množství listin ve prospěch kláštera). Ukázalo se, že i pro člověka v pozici biskupa a majitele rozsáhlých rodových statků (Albert ze Šternberka ovládal v Čechách, na Moravě a ve Slezsku celkem osm hradů, tři tvrze, 10 měst či městeček a přibližně 145 vesnic či jejich částí, o tento majetek se ale dělil se svým synovcem Petrem ze Šternberka) bylo velmi těžké rychle získat majetky v místech, kde potřeboval. Proto klášteru zajistil majetky tam, kde se dalo. Bohužel, to nebylo v okolí kláštera, ale až daleko na Moravě, poblíž jeho rodových statků.

Závěr

Pokusme se srovnat neúspěšnou tržeckou fundaci se dvěma dalšími nepovedenými fundacemi v českých zemích zmiňovanými v úvodu naší studie. V případě fundace

⁵¹ CDM XII, č. 466, s. 413.

cisterciáckého klášteera v Nížkově Janem z Polné ve třicátých letech 13. století podrobně příčiny krachu neznáme. Víme pouze, že opat nízkovského klášteera nebyl spojen s majetkovým zabezpečením klášteera, a proto po pěti letech existence klášteera odvedl mnichy zpět do mateřského klášteera v Oseku. Snad vše mohlo souviset s velmi malým osídlením krajiny kolem nového klášteera a pomalou kolonizací horního toku Sázavy.⁵² V případě založení cisterciáckého klášteera Trůn králův na soutoku Ratibořky a Bečvy poblíž Vsetína českým králem Václavem III. hrál rozhodující roli čas. Král vydal zakládací listinu klášteera 19. května 1306. Panovník v dokumentu stanovil klášteeru roční důchod 100 hřiven stříbra z Kutné Hory a patronátní právo ke kostelu v Měnině.⁵³ Jednalo se první krok v majetkovém zabezpečení budoucího klášteera, nepochybně by brzy následovalo další majetkové nadání ve prospěch klášteera. K tomu se však již král nedostal, protože byl během zastávky na vojenské výpravě do Polska zavražděn v Olomouci 4. srpna 1306. V případě této neúspěšné fundace hrála rozhodující roli brzká smrt zakladatele klášteera. V nepokojných časech po Václavově smrti v projektu založení klášteera nikdo nepokračoval.⁵⁴

Hlavní faktory pro neúspěch fundace klášteera v Tržku u Litomyšle byly dva. Brzká smrt zakladatele a nízké majetkové zabezpečení kartuziánů. Ve srovnání s příklady dalších dvou neúspěšných fundací v českých zemích ve 13. – 14. století se ukazuje, že tyto dva faktory můžeme zobecnit a neplatí pouze v případě tržeckého klášteera. Biskup Albert pro úspěch své fundace dělal maximum, ale neúprosný osud a nepříznivé okolnosti rozhodly jinak. Vzhledem k výše uvedeným údajům nelze jinak než hodnotit Albertův pokus o založení klášteera v Tržku jako nezdařený a neúspěšný.

Prameny

Archivy

Moravský zemský archiv v Brně, fond Augustiniáni Šternberk

Edice

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. V. Ed. Antonius Boczek. Brunae : b. v., 1850.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. VII. Eds. Peter Ritter v. Chlumecky – Joseph Chytil. Brünn : In Commission bei Nitsch & Grosse, 1858.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. IX. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1875.

⁵² CHARVÁTOVÁ, Dějiny cisterckého řádu, s. 77 – 78.

⁵³ CDM V. Ed. Antonius Boczek. Brunae : b. v., 1850, č. 193, s. 204 – 207; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253 – 1310.* Ed. Joseph Emler. Pragae : b. v., 1882, č. 2090, s. 902 – 903.

⁵⁴ MARÁZ, Václav III., s. 61 – 62.

- Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. X. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1878.
- Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. XI. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1885.
- Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. XII. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1890.
- Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. XIII. Ed. Vincenz Brandl. Brünn : Verlag des mährischen Landes-Ausschusses, 1897.
- Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. XV. Ed. Berthold Bretholz. Brünn : Verlag des mährischen Landesauschusses, 1903.
- Die Landtafel des Markgrauthumes Mähren. Text der Olmützer Cuda (1348 - 1466)*. Eds. Peter Ritter von Chlumecky, Joseph Chytil, Carl Demuth, A. R. von Wolfskron). Brünn : b. v., 1856.
- Monumenta historica Boemiae*. Tomus VI. Ed. Gelasius Dobner. Pragae : Literis Joannis Josephi Clauser, Regii Typographi, 1785.
- Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu. 1. díl (1173 - 1380)*. Eds. Jan Bistřícký - František Spurný - Ludvík Václavěk - Metoděj Zemek. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost; Okresní archiv Mikulov, Rajhrad, Hodonín a Znojmo, 1991.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253 - 1310*. Ed. Joseph Emler. Pragae : b. v., 1882.
- Soudní akta konzistoře pražské*. Ed. Ferdinand Tadra. Část I. (1373 - 1379). Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1893. Část II. (1380 - 1387). Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1893.

Literatura

- BLÁHOVÁ, Marie: Osobnost Jana ze Středy. In BRODSKÝ, Pavel - SPURNÁ, Kateřina - VACULÍNOVÁ, Marta (eds.). *Liber viaticus Jana ze Středy*. Praha : Academia, 2016, s. 35 - 69.
- BRADÁČ, Josef. Poslední kartuziánský devotista Štěpán z Dolan. In *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1968, č. 139, s. 1 - 8.
- BRADÁČ, Josef. *Štěpán Šrám Dolanský. Život protihusovského polemika*. Litoměřice : b. v., 1963 (nepublikovaná doktorská práce, uložena v Archivu UK v Praze).
- DROZDOVÁ, Eva. *Antropologický rozbor kosterních pozůstatků objevených v kostele Zvěstování Panny Marie ve Šternberku*. Brno : b. v., 2000 (strojopis).
- DROZDOVÁ, Eva. Antropologický rozbor kosterních pozůstatků připisovaných biskupu Albertu II. ze Šternberka, jeho synovci Petrovi ze Šternberka a jeho ženě Anně Rebece rozené z Kravař. In *Ve službách archeologie 2. Přírodovědné metody v archeologii a antropologii*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2001, s. 37 - 44.
- FIALA, Jiří. *Albert ze Šternberka (†16. 1. 1380). Životopisný nástin*. Olomouc : Danal, 2001.
- GAUDEK, Tomáš. *Iluminované rukopisy Alberta ze Šternberka a jejich okruh*. Praha : b. v., 2007 (nepublikovaná diplomová práce obhájena na FF UK v Praze).
- HIKL, Rudolf. *Štěpán z Dolan*. Olomouc : Vlastivědný ústav v Olomouci, 1966.
- HOGG, James. The Charterhouse of Leitomischl/Litomyšl. In *Analecta Carthusiana*, 2006, č. 238, s. 66 - 73.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 - 1420. 3. svazek. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*. Praha : Univerzita Karlova v Praze; Karolinum, 2009.
- JAKUBIČKA, Miloslav. Klášter Zahrada sv. Máří řádu kartuziánského na Újezdě v Praze. In *Časopis Musea království českého*, 1911, roč. 85, č. 3, s. 317 - 328.
- JELINEK, Frantisek. *Hystorye města Litomyssle. Díl 1*. Litomyssl : b. v., 1838.

- KOHOUT, Štěpán. Štěpán z Dolan. In *Studia theologica*, 2015, roč. 17, č. 4, s. 59 – 74.
- KRAFL, Pavel. Klášter augustiniánů kanovníků v Lanškrouně 1371 – (1451?). In *Časopis Matice moravské*, 2000, roč. 119, č. 1, s. 177 – 216.
- KRAFL, Pavel – MUTLOVÁ, Petra – STEHLÍKOVÁ, Dana. *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně. Dějiny a diplomatů kláštera*. Praha : Historický ústav Akademie věd České republiky, 2010.
- KURKA, Josef. *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská (místopis církevní do r. 1421)*. Praha : Nákladem vlastním, 1914.
- MACEK, Petr – ZAHRADNÍK, Pavel. Bývalý augustiniánský klášter v Litomyšli a jeho stavební proměny. In *Průzkumy památek*, 1995, roč. 2, č. 1, s. 3 – 20.
- MARÁZ, Karel. *Václav III. (1289 – 1306). Poslední Přemyslovec na české trůně*. České Budějovice : Vedita, 2007.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Dějiny města Litomyšle a okolí. Díl I. (do roku 1421)*. Litomyšl : Nákl. osady a okresu Litomyšlského, 1903.
- NEUMANN, Augustin. Čeští kartuziáni dle generálních kapitul řádových. In *Hlídky*, 1936, roč. 53, č. 1, s. 12 – 15; č. 2, 61 – 63; č. 3, 110 – 114; č. 4, 157 – 162; č. 5, 205 – 209; č. 6, 251 – 255; č. 7, 292 – 297.
- NEUMANN, Augustin. Z dějin tržecké kartuzie. In *Od Trstenické stezky, 1937 – 1938*, roč. 17, s. 137 – 138.
- PAPAJÍK, David. Role biskupa (arcibiskupa) Alberta ze Šternberka při vývoji města Šternberka. In *Historica Olomucensia*, 2020, roč. 58, s. 13 – 34.
- PETR, Stanislav. Rukopis kartuziánského kláštera v Tržku ve vatikánské knihovně Palatina a nové poznatky k osobě zakladatele tržecké kartouzy Alberta ze Šternberka. In *Studie o rukopisech*, 2011, roč. 41, s. 19 – 56.
- RICHTROVÁ, Eva. *Albert ze Šternberka jako donátor*. Brno : b. v., 2005 (nepublikovaná magisterská diplomová práce obhájená na FF MU v Brně).
- ŘEZANINA, Dušan. Karlův diplomat biskup Albert ze Šternberka. In *Duchovní pastýř*, 1980, roč. 29, s. 134 – 136, 150 – 152, 166 – 167; 1981, roč. 30, s. 7 – 8.
- ŘEZANINA, Dušan. Karlův diplomat biskup Albert ze Šternberka. In *Přehled 1/1980 – 4/1980. Informační občasník středočeského sdružení katolického duchovenstva Pacem In Teris*.
- SAKAŘ, Josef. Albert ze Šternberka. In *26. výroční zpráva c. k. české vyšší školy reálné v Pardubicích*. Pardubice : C. k. česká vyšší škola reálná, 1902, s. 4 – 37.
- VEČEŘE, Vojtěch. *Litomyšl Alberta ze Šternberka*. Praha : b. v., 2014 (nepublikovaná baka-lářská práce obhájená na FF UK v Praze).
- VRÁNA, Jakub. *Kartuziánský klášter v Dolanech u Olomouce*. Olomouc : Archeologické centrum Olomouc, 2007.
- WITKOWSKI, Rafał. Fundacja kartuzji Domus Rubi i jej translacja do Dolan pod Ołomuńcem. In *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k poctě Janý Nechutové*. Brno : Matice moravská, 2006, s. 417 – 428.

SUMMARY

On failed attempts at founding monasteries in the medieval Czech lands using the Tržek monastery as an example

The text looks into the reasons behind the failed attempts at founding monasteries in the medieval Czech lands using the Carthusian monastery in Tržek near Litomyšl as a model ex-

ample. The monastery was founded on 24 December 1378 by Albert of Šternberk, the Bishop of Litomyšl. Despite Bishop Albert's vigorous efforts at giving the monastery a solid property and legal base, his death on 14 January 1380 came too soon for his efforts to come to fruition. The text follows the fate of the monastery after 1380 and the Carthusians' subsequent relocation to the newly founded monastery in Dolany near Olomouc. The relocation came in successive steps, commencing in 1388, and most of the monks left for Moravia in 1394. The properties originally donated to the Tržek monastery by Bishop Albert of Šternberk passed to the new monastery in Dolany.

The factors that contributed to the downfall of the Tržek foundation were as follows: 1. The early death of the monastery's founder, Bishop Albert of Šternberk, less than 13 months after the monastery was founded. If the bishop had not died so soon, he would have in all likelihood given the monastery foundations solid enough for it to survive at least until the days of the Hussite Wars. 2. The monastery probably did not receive the regular annual pay of 6,000 groschen the bishop had pledged in April 1379. 3. Not as much property donated to the monastery. The annual income from the four villages was too little to cover the monastery's operations. In 1398, Margrave Jobst of Moravia allowed the Dolany Carthusians to buy land worth up to 700 grzywnas. Albert of Šternberk donated property worth 1,660 grzywnas to Tržek (the amount is the sum of the purchase prices paid for Dolany, Tověř, Moravičany and Palonín). If the 700 grzywnas are added to the above amount, we arrive at total assets worth 2,360 grzywnas. Assuming the land was sold at a price that was roughly the equivalent of a ten-year annual income from the estates, this means the monastery needed an extra 236 grzywnas per year on top of the income generated by the monks' work. 4. The monastery being too remote from the donated villages. Having to manage properties located far from the monastery (53 and 83 km) was a source of much hardship for the monks. According to the Order's statutes, Carthusian monasteries should have been situated in the centre of the lands they owned and they were not meant to own any lands, or receive any extra income from, outside the monastery borders (the monks were meant to make their living by farming). 5. The poor to minimal support provided for the monastery by the other bishops of Litomyšl. Although the bishops promised to support the Tržek Carthusians, they never embraced the Tržek foundation as such and, as far as we know, provided no significant assistance to the monastery. 6. No support to the Tržek monastery by the heirs to the fortunes of Albert of Šternberk. There is no evidence the Tržek monastery received any funding from the heir to Albert of Šternberk, his nephew Peter of Šternberk.

The text compares the reasons behind the failed attempt at founding the monastery in Tržek to other failed foundations in the Czech lands in Nížkov and the King's Throne Monastery near Vsetín, and concludes the reasons were very similar.

prof. PhDr. David Papajik, Ph.D.; Katolícka univerzita v Ružomberku
 Filozofická fakulta, Katedra histórie
 SK-03401 Ružomberok; Hrabovská cesta 1B
 e-mail: <david.papajik@ku.sk>